

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 5, Sayı: 19, Aralık 2018, s. 458-471

Dr. Asiye ÇELENLİOĞLU

Milli Eğitim Bakanlığı Arapça Öğretmeni, asiyecelenli@windowslive.com

ASVÂNÎ'NİN MİSİR OTOMOBİL KULÜBÜ ADLI ROMANINDA TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

Özet

Modern Mısır edebiyatında; ülkenin içinden geçtiği sosyal ve siyasî süreçler sonunda yüzyılın gerçeklerinden ilham alarak yazmak tercihinde bulunan yazarlar, realizm tesirinde verdikleri edebî ürünlerde kimi zaman sorunu tespit ile yetinirken kimi zaman çözüm gayretinde bulunmuşlar, kurguladıkları romanlarda dönemin başat tipleriyle başat sorunsalına işaret etmişlerdir. Bu çalışma, XXI. yüzyılda yazdığı toplumcu gerçekçi romanlarla Mısır Baharı'nın mimarlarından kabul edilen Alâ el-Asvânî'nin 'Mısır Otomobil Kulübü' adlı romanında, sosyal ve siyasî eleştiri zeminini ortaya koymayı hedeflemektedir. Romanda; ülkede araç kullanımının yaygınlaşmasından sonra 1924 yılında kurulan ve yönetiminden yabancı unsurların sorumlu olduğu işletmede, korku egemenliği ile bütün haklardan yoksun bırakılan yerel çalışanların üzerinde oluşturulan baskıyla devlet ve millete telmihte bulunulur. Yönetim eleştirilirken geniş cephede birleşen siyasî faktörlerin bu egemenliği yıkmak için gösterdikleri gayret, Mısırlı okuyucuya içinde bulunduğumuz yüzyılda esin kaynağı olmuştur. Realizmin yansıtma kuramı, sosyoloji alanında araştırma yapanlara romanlar yoluyla siyasî ve sosyal zeminde toplumu değerlendirme, öncüllerini, yapı ve dinamiğini tespit ederek sevk ve kontrol edebilme fırsatı verdiği gibi, topluma da aynanın karşısında kendini görme, romanın kurgusuyla kendisini özleştirerek yeniden yapılanma fırsatı verecektir.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Edebiyat, Roman, Asvânî, Eleştiri

THE SOCIAL CRITICISM IN ASWANY'S THE AUTOMOBILE CLUB OF EGYPT

Abstract

The writers who written in the modern Egyptian literature inspired by the facts of the century at the end of the social and political processes through the country,

sometimes have only identified problems and sometimes they have sought solutions. Therefore, they wrote works under the influence of realism. The novels written under the influence of realism also give the opportunity to identify the social and political elements of the period in terms of sociology.

This article studying the social and political situation of the Egypt after the automobile converscany in the novel of Alaa al-Aswany who also widely accepted as a major motivator of the Egyptian Spring. In the Egyptian Automobile Club novel, the writer described the political and cultural profile of Egypt from the Automobile Club which is founded in 1924 as a solution to the needs and problems arising around the automobile. This study aims to reveal the background of political and social criticism in Aswany's novel.

Key Words: Egypt, Literature, Novel, Aswany, Critic

GİRİŞ

Mısır'ın 1826 yılında Napolyon'un istilâsıyla başlayan Batılılaşma süreci Mehmed Ali Paşa'nın kültürel girişimleriyle devam etmiş, vefatından sonra Mısır'ı yöneten valilerin tutumuna göre, bazen hızlanıp bazen yavaşlarken sürekliliğini yitirmemiştir. Yönetimin Batılılaşma çizgisinde öncelikli hedefi askerî yenileşme olurken, bu alanda atılan adımlar beraberinde ilmî ve edebî hareketliliği getirmiş, yurt dışına giden öğrencilerin şahit oldukları kültürel atmosferi ülkelerinde canlandırmak maksadıyla başlattıkları girişimler tercüme faaliyetlerini hızlandırmıştır. Gazete ve derginin yaygınlaşmasıyla tercüme edilen edebî ürünlere benzer telif çalışmaları yayın organlarında tefrika edilmiş, edebiyat eski dönemin dev yapıtlarını örnek alan klâsizm-romantizm¹ çizgisinde gelişirken 1940'lı yıllardan itibaren ülkenin içinden geçtiği atmosfer yazarları realizm tesirinde eserler vermeye sevk etmiştir.

Mısır Edebiyatında Realizm

19. yüzyılın ikinci yarısında romantizmin aşırı duygusallığına tepki olarak ortaya çıkan realizm, "hayatı, tabiatı, insanı ve olayları" olduğu gibi anlatma, aktarma endişesi çerçevesinde teşekkül etmiş anlayıştır.² Her edebî akımda olduğu gibi realizmin doğuşunun arkasında da bir fikrî dizin vardır.

18. yüzyılda Avrupa'yı etkisine alan aydınlanma çağının 19. yüzyılda yerini sanayi çağına bırakmasıyla, bilimsel alandaki gelişmeler toplumsal hayatta da derin izler bırakmaya

¹ 1789 Fransız İhtilâli'nden sonra Batı'da görülen hürriyet, eşitlik ve adalet düşünceleriyle millet olgusu, toplumların mevcut sosyal yapılarını altüst etmiş bu fikrî düzen, edebiyatta sanatçının kurallarından kurtulup özgürleşmesine ve romantizm akımının doğuşuna neden olmuştur. Aynı şekilde Mısır siyasî tarihinde 1919 Devrimi ile gelişen milliyetçi duygular, edebiyatı romantizm tesirinde şekillendirirken pek çok edebiyat eleştirmeni tarafından roman sanatının çoğu ilkesine uygunluğu sebebiyle ilk Mısır romanı olarak kabul edilen Muhammed Hüseyin Heykel'in (1909-1956) *Zeyneb* adlı eseri 1912 yılında okuyucuyla buluşmuştur. Arap romanının olgunlaşma sürecini ve işlediği temaları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Roger Allen, "The Mature Arabic Novel Outside Egypt", *Modern Arabic Literature*, ed. M. M. Badawi, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 194-222; Bu dönemde Muhammed Abdûh, Tâhâ Hüseyin ve Arap milliyetçiliği ekseninde gelişen Mısır düşüncesi için bkz. Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1789-1939*, Cambridge University Press, Cambridge 1983, s. 161-193, 260-324.

² İsmail Çetışli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 80.

TİDSAD

başlamıştır. Bu gelişmeler zaman içinde objektifliğin ve bilimselliğin her şeyin tek ölçüsü haline gelmesi sonucunu doğurmuş, gözlem ve tecrübeyi merkeze alan realizm edebiyata da hâkim olmuştur.

Pozitivizm düşüncesini edebiyata uygulayan Fransız yazar Hippolyte Adolphe Taine'ye göre edebî eseri yaratan üç sebep vardır. Bunlar; ırk yani millî karakter, tarihî devir ve fiziksel-sosyal çevredir. ³Bu görüşten hareketle Taine, bir edebî eserden bir ferdin, bir toplumun ve bir ırkın ruhunu yakalamanın mümkün olduğuna inanmıştır. Ona göre edebî eserler bilgi dolu dokümanlardır. ⁴Gerçeği yansıtmak gayesiyle topluma ayna tutan yazarlar sayesinde söz konusu toplumun yaşam tarzını, örf ve adetlerini, dinî değerlerini ve sanat estetiğini, fikrî ve siyasi düşünce tarzını öğrenmek mümkün olacaktır.

Realizmin arkasındaki bir diğer fikrî dizin 19. ve 20. yüzyıllarda yansıtma kavramını sanatı açıklamak için kullanan Marksist estetikdir. Marksizm ekonomik teori üzerine oturtulmuş bir tarih felsefesidir. Ona göre, toplumun altyapısı olarak ifade edilen ekonomik yapısı o toplumun üst yapısını oluşturan ahlâkî, hukukî, dinî görüşlerini ve sanat anlayışını belirleyecektir. ⁵ Marksizm toplumun ekonomik, politik ve sosyal açılardan eleştirisidir, gerçekçi roman da toplumu edebiyat alanında eleştirir. Topluma yönelik ve onu esas alan bir eleştiri yöntemi olan Marksist eleştiri, ekonomik şartları ve toplum içerisindeki sınıf çatışmalarını hedef alır ve sanat olayını bu esaslarla açıklar. ⁶

*“Tarihsel maddeci bakış açısını benimseyen bu eleştiri, eserin yazıldığı ve yazarın yaşadığı çağ ile eser ve yazarı arasındaki açık ya da gizli ilişkilerin nicelik ve niteliğini ortaya çıkaran; yazarla eserini toplumsal ve kültürel çevreden soyutlamayıp, onları çevreyle olan diyalektik ilişkileri içinde inceleyip değerlendiren; böylece onların çevreden neler alıp çevreye neler verdiklerini belirten bir eleştiridir.”*⁷

Lukacs daha sonra gerçekçiliği, eleştirel gerçekçilik ve toplumcu gerçekçilik olmak üzere ikiye ayırmıştır. ⁸

*“İkisi de toplumsal gerçekliğin özünü yansıtır. Ne var ki toplumcu gerçekçilik ancak sosyalist bir toplumda uygulanabilecek bir yöntemken eleştirel gerçekçilik hem sosyalist olmayan toplumlarda hem de sosyalist toplumların başlangıç dönemlerinde kullanılır.”*⁹

Eleştirel gerçeklik, sanat olayının nedenini ortaya koyarken gözlemlenen ferdi veya sosyal gerçeklerin belli bir dünya görüşü ekseninde eleştiriye tabi tutularak anlatılmasını esas

³ Edebiyat sosyolojisi Robert escarpit çev Ali Türkay yazıcı remzi kitapevi 1968 s 9

⁴ Sevim Kantarcıoğlu, *Edebiyat Akımları ve Temel Metinler*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1993, s. 129.

⁵ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 43.

⁶ Ramazan Gülendamlar, “Marksist (Toplumcu) Edebiyat Eleştirisi”, *Hece*, Yıl: 7, Sayı: 77/78/79, Temmuz 2003, s. 252.

⁷ Hüseyin Özçelebi, “Türk Toplumunda Toplumcu Gerçekçi Eleştiri Anlayışının Temelleri”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Edebiyat Bilimi ve Sorunları*, Ed. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, C: III, Ankara, 2008, s. 1253.

⁸ Moran, *a.g.e.*, s. 55.

⁹ Moran, *a.g.e.*, ss. 60-61.

alır.¹⁰ Yazar öğretmek, eğitmek amacıyla yazmaz, tarafsız kalır ve gerçekliği okuyucunun gözü önüne serer.¹¹

Marksist estetik 1934' e kadar süren Marx, Engels ve Plehanov gibi düşünürlerin, sanat eseri ile ekonomik yapı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları birinci dönemden sonra sanat anlayışının Sovyetler'de resmi bir nitelik kazanmasıyla "toplumcu gerçekçilik" adı altında incelenmiştir.¹² "Toplumcu gerçekçiliğe göre sanatın yansıttığı gerçeklik toplumsal gerçekliktir ama bu gerçeklik devrimci gelişme içinde görülür ve doğru olarak tarihî somutlukla, işçi sınıfının eğitimi gözetilerek yansıtılır."¹³ Bu tavrıda gerçek ve gerçeğin eleştirilmesiyle sınırlı kalınmaz, tenkit edilen durumdan çıkılması için yol da gösterilir.¹⁴ Devrimci romantizm, sosyalist taraflılık, güdümlülük, sosyalist hümanizm ve amaçlılık, (Sosyalist Bireysellik'in geliştirilmesi bu edebiyatın ana amacıdır.) toplumcu gerçekçiliğin temel ilkelerindedir.¹⁵

Gerçekçi romanlardaki karakterler, toplumsal çevrenin tesirinden uzak, kişisel problemlerini yaşayan fertler olmayıp toplumsal tabakanın karakteristik özelliğini taşıyan ortak tiplerdir ve ait oldukları tabakanın fikir ve değerlerini temsil ederler.¹⁶

Gerçekçi hikâye ve romanın vakası çok büyük ve nadir olaylardan değil, günlük hayatın içinde her zaman rastlanabilecek veya yaşanabilecek sıradan olaylardan teşekkül eder. Olaylar, anlatıcının anlatması yoluyla değil, okuyucunun göz önünde tecessüm ettirebileceği biçimde verilir. Dramatik romanda anlatıcı bilgiçlik ve kâhinlik taslamaz. Böylece dünün "anlatılan roman"ından "modern roman"ın ilk basamağı olan dramatik romana geçilmiş olur.¹⁷

Realistler eserlerini "inandıkları gerçek" anlayışına uygun bir biçimde kaleme alabilmek için lüzumlu olan malzemeyi, bilgi ve belgeyi toplayabilmek düşüncesiyle gözlemde bulunur, bu bilgi ve belgeleri toplarken araştırıp soruştururlar.¹⁸

Mısır siyasî hayatının toplum üzerindeki izdüşümünü, gerçekçi roman yazarlarından Abdurrahman eş-Şarkâvî ve Necîb Mahfûz'un romanlarında görmek mümkündür. Bu akımın söz konusu ilkeleri bağlamında siyasî akışa uygun olarak dönemin başat tipleriyle kurguladıkları romanları hayata dair içerdikleri malzeme ile doğu halklarını kısıpacına alan yapı taşlarını satır aralarında gizlemektedir.¹⁹

Mısır kendine yabancı idarecilerle yönetildiği uzun yıllar sonunda, 1952'de yerel yönetime kavuştuktan sonra da siyasî ve ekonomik istikrarı kazanamayarak özgürlük

¹⁰ Çetişli, *a.g.e.*, s. 86.

¹¹ Moran, *a.g.e.*, s. 71.

¹² Moran, *a.g.e.*, s. 41.

¹³ Moran, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁴ Çetişli, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁵ Özçelebi, *a.g.m.*, s. 1256.

¹⁶ Şefî es-Seyyîd, *İtticahât er-Rivâye el-Arabîyye fî Mısır Münzû el-Harb el-Âlemi es-Sanî*, Mektebetü'l-Gaib, Kahire 1967, s. 101.

¹⁷ Çetişli, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁸ Ömer Tuğrul Kara, "Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatındaki İzleri", *The Black Sea Journal of Socia Sciences*, Yıl: 2, Sayı: 2, Bahar 2010, s. 87.

¹⁹ Bu konu hakkında bkz. Asiye Çelenlioğlu, "Necîb Mahfûz'un Üçlemesinde Eleştirel Gerçeklik", *Şarkiyat*, Cilt: 9, Sayı: 1, Yıl: 2017, s. 1-21; Asiye Çelenlioğlu, "Abdurrahmân eş-Şarkâvî'nin Romanlarında Toplumsal Eleştiri", *Nüsha*, Cilt: 17, Sayı: 45, Yıl: 2017, s. 107-126.

mücadelesine devam etmiştir. 2011 yılında Arap coğrafyasında otoriter rejimlere yönelik başlayan halk hareketleri, baştan beri aynı arzuya, “yönetimi belirleme ve onda daha çok yer alma” arzusuna yöneliktir. “Başka bir deyişle Arap halkları, çok partili bir yaşama geçişi, partiler arasında rekabeti, belli aralıklarla yapılacak seçimleri, ifade özgürlüğünü, hukuk devleti anlayışını, bağımsız bir yargı ve basın hürriyetini arzulamaktadır.”²⁰

Bu amaçlar doğrultusunda Hüsnü Mübarek rejimine karşı Tahrir Meydanı'nda toplanan halkın arasında Alâ el-Asvânî'nin²¹ yazıları nedeniyle bulunanların olması, yazarın Mısır özgürlük anlayışında sevk edici rolüne işaret eder.²² Bu çalışma Mısır sosyal ve siyasî hayatını yazdığı eserlerde yorumlayan Alâ el-Asvânî'nin 1940'lı yıllarda Mısır toplumun (İngiltere baskısı altında manevra alanı kısıtlanan ancak bundan şikâyetçi olmayan kral ile fakirliğin beslediği korku ya da fikri temayüllerle beslenen cesaretle hareket eden bireylerden oluşan) yapısını minyatüre ettiği *Mısır Otomobil Kulübü (2013)* adlı romanında, siyasî ve sosyal eleştiri zeminini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Mısır Otomobil Kulübü

Mısır Otomobil Kulübü, Darav'da saygın ve cömert bir toprak ağasıyken iflas edip, iş bulma maksadıyla Kahire'ye taşınan Humâm ailesinin hayat mücadelesini konu edinir. Yazar; aile reisi Abdülaziz el- Humâm'ın depo yardımcısı olarak çalışmaya başladığı kulüp bünyesinde çalışanlardan oluşturduğu tiplerle, Mısır toplum yapısını sembolize eder. Kulübe hâkim

²⁰ Mustafa Cem Ünal, “Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 16, No: 2 (Yıl: 2017), s. 151.

²¹ Alâ Abbas el-Asvânî 26 Mayıs 1957 yılında Kahire'de eğitilmiş bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Edebiyatçı olan babası Abbas el-Asvânî, klâsik Arap edebiyatında kısa hikâyeye yerini tutan “makame” tarzı eserleriyle tanınmış *Yüksek Duvarlar* adlı romanıyla devlet ödülü almıştır. Asvânî kendisini yazı yazmaya teşvik eden babasını ilk öğretmenini olarak kabul eder. Onun büyük kütüphanesinden istifade etme imkânına sahip olduğu gibi arkadaşları olan İhsan Abdulkuddus, Abdurrahmân eş-Şarkâvî, Hasan Fuad gibi Mısır fikir ve edebiyatında önemli yer tutan şahsiyetlerin meclisinde bulunmuş bu da fikir hayatının şekillenmesinde etkili olmuştur. Temel eğitimini Kahire'de Fransız Lisesi'nde tamamlayan Asvânî 1980 yılında Kahire Üniversitesi Dış Hekimliği bölümünden mezun olur. 1985 yılında Chicago Illinois Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini tamamlar. Bu üniversitede ilmi araştırma ve ilmi düşünce tekniklerini öğrenmesi Asvânî'ye göre bu hayatının dönüm noktası olmuştur. Madrid'de İspanyol edebiyatı okuyan yazar Fransızca ve İngilizce'nin yanı sıra İspanyolca'ya da hâkim olur. Edebî hayatına hobi olarak sürdüren yazar geçimini dış hekimliğinden kazanmaktadır. Muhtelif gazete ve dergide edebiyat alanındaki yazıların yanı sıra haftalık ve aylık siyasî makaleleriyle Mısır devriminde etkili olmuştur. Makaleleri *New York Times*, *Independent* gibi yabancı dergi ve gazetelerde de tercüme edilerek yayınlandığı gibi *La Republica*, *Finançal Times* ve *Univativir* gibi gazeteler makalelerinin yayınlanması için kendisiyle anlaşmıştır. 1998 yılından beri seçkin edebî ürünlerin konuşulduğu Mısır'ın toplumsal, siyasî ve kültürel sorunların tartışıldığı konferanslar düzenlenmektedir. Muhtelif yaşlarda farklı siyasî görüşlerin okuyucularıyla buluşma noktası olan bu konferanslar Mısır devrimine sağladığı katkı yanında yetenekli şahsiyetlerin keşfedilmesinde de etkili olmuştur. Yurtiçi ve yurtdışında defalarca ödüle layık görülen Asvânî 2011 yılında Foreign Policy adlı Amerikan dergisi tarafından belirlenen 100 dünya düşünürü listesinde ilk sırada yer almıştır. Danimarka, Fransa ve İtalya gibi pek çok Batı ülkesinde çok satanlar listesinde yer alan yazarın bütün edebî ürünleri şunlardır: *İmaretu Yakupyan*, *Evraku İsam Abdulâtî*, *Ellezi İkterabe ve Reâ*, *Cemiyetun Müntazirî ez-Zaîm*, *Niyranu Sadiykatin*, *Şikago*, *Hel Nestehikku ed-Demokratiyye*, *Limaza Lâ Yesûru el-Misriyyûn*, *Mısır Ala Dekketi'l-İhtiyâtî*, *On the State of Egypt*, *Hel Ehtaet es-Sevretu'l-Misriyyeti*, *Nadî's-Seyyarati*, *Keyfe Nasnau ed-Diktator*, *İstibdat ve et-Tatarrufü'd-Dinî*, *ed-Demokratiyye Hiye el-Hallu*, *Men Yecreu ala'l-Kelam*, *Cumhuriyye Kenne*

²² Alâ el-Asvânî, *Yakupyan Apartmanı*, Çev. Avi Pardo, Maya Kitap, İstanbul, 2016.

olan yapıyla siyasî atmosfere telmihte bulunurken aile fertlerinin yaşam öyküsü etrafında toplumsal şartlara işaret eden yazar, romanına, Karl Benz'in 1872 yılında otomobili icat etmesi hikâyesiyle başlar. Henry Ford'un seri üretime geçmesiyle bütün dünyaya yayılan otomobile Mısırlılar, 1890 yılında Hıdiv İsmail'in torunu Prens Hasan'ın Fransız de Dior-Bouton marka bir araca sahip olmasıyla tanışır.

1914 yılına gelindiğinde caddelerinde 218 otomobilin dolaştığı Mısır'da giderek artan otomobil sayısı, beraberinde otomobile ilgili ihtiyaçları (ehliyet verme, yolların asfaltlanması, hız sınırının belirlenmesi) karşılamak için bir "Otomobil Kulübü" kurulması zorunluluğunu getirir. Romanda Otomobil Kulübü'nün kuruluş tarihi 1924 olarak ifade edilse de kulüp bu tarihte yeniden faaliyete geçmeden önce ilk olarak 1905 yılında Mısır Hıdivi II. Abbas Hilmi'nin (1892-1914) gözetiminde kurulmuş, idaresini bir otomobil tutkunu olan Prens Aziz Hasan üstlenmiştir. Mısırlı ve Mısır'da ikamet eden yabancı uyruklu otomobil tutkunlarının bir araya geldiği kulübe üye olmak için otomobil sahibi olma şartı arandığından üye sayısı o dönem için oldukça azdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında bütün dünyada otomobil fabrikalarının silah fabrikasına dönüşmesiyle faaliyetlerine ara veren kulüp, savaş sonrası 1920'li yılların başlarında Kral Fuat'ın muvafakatini alarak '*Mısır Kraliyet Otomobil Kulübü*' adı altında faaliyete yeniden başlamıştır.²³

Romanda Mısırlılara üye olma hakkı tanınması konusunda yönetim kurulunda çıkan tartışmada (İngiliz işgali altındaki ülkede ticarî boykota fırsat vermemek için) üyelik şartlarının zorlaştırılmasıyla beraber bu konuda bir engelleme getirilmemesine karar verilir. Maliyetinin düşük olması sebebiyle çalıştırılacak olan Mısırlı personelden, Nubya dilinde "*lider*" ya da "*önemli kişi*" anlamına gelen Alkû' lakaplı Muhammed Kasım sorumlu olacaktır.

Roman, Abdülaziz Humâm'ın Otomobil Kulübü'nde çalışmaya başlamasıyla, personelin işe alımı, eğitimi, çalışma sistemi, başta Mısır kralı olmak üzere üyeleri hakkında verilen malumat etrafında şekillenirken, Abdülaziz Humâm'ın ölümünden sonra ailenin diğer fertlerinin kulüple irtibatı ve Mısır'ın bağımsızlığı için çalışan siyasî platformun kulüp içinde ve dışındaki eylemleriyle gelişir. Mısır toplum yapısını simgeleyen kulüpte kralı temsil eden Alkû'nun öldürülmesiyle son bulan romanın sosyal ve siyasî eleştiri zeminini, İngiliz sömürgesi altında iktidarı simgesel olarak devam eden "kral", fakirliğin toplum üzerindeki yaptırımını ve düzeni değiştirme gayesiyle hareket eden bireyler oluşturmaktadır.

Romanda Siyasî Eleştiri Zemini

Napolyon'un 1798'deki istilâsından sonra Osmanlı valilerince yönetilen²⁴, büyük çoğunluğunu çiftçi kesimin oluşturduğu Mısır'da gerek ekonomik sıkıntılar gerekse askerî bir takım düzenlemeler sebebiyle vuku bulan Urabî Ayaklanması'nın²⁵ bastırılmasında rol oynayan

²³ www.archivegypt.com/14559-2/

²⁴ Osmanlı dönemindeki Mısır için bkz. Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Mısır: Osmanlı Dönemi", *İslâm Ansiklopedisi*, C: 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 563-569.

²⁵ Urabî Paşa, Mısır'da İngiliz işgaline direnen bir devlet adamı ve ordu kumandanıdır. Daha detaylı bilgi için bkz. Hilal Görgün, "Urabî Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, C: 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 167-169.

İngiliz hükümeti ilk başta Hıdiv Tevfik'in otoritesini sağlamak için kısa süreli bir müdahale hareketi amaçlamış olsa da bu 1956 yılına kadar sürecek bir işgali başlatmıştır.²⁶

1918 yılında tam bağımsızlık hedefiyle Mısırlı ileri gelen yedi kişi tarafından kurulan VEFD partisi, 1952 Devrimi'ne kadar en çok desteklenen parti olmuş ve bağımsızlık mücadelesinde onunla ortak paydada buluşan Komünist Parti ve dinî cemaat mensupları toplumcu-gerçekçi romanların şahıs kadrosu içinde yer almıştır.

1922 yılında İngiltere'ye karşı tek taraflı bağımsızlık ilân edilmesinde büyük rol oynayan VEFD partisi, 1927'de parti kurucusu ve lideri Zağlûl (1857-1927)'un ölümü üzerine Mustafa en-Nahhâs (1879-1965) liderliğine geçmiş, hukuk davasında haksız bir suçlamayla hükümeti azleden Kral Fuad (1868-1936), İsmail Sıdkî Paşa (1930-1933) hükümetini atamıştır. İktidarda kaldığı üç sene boyunca ülkeyi demir yumrukla yöneten Sıdkî Paşa, halk tarafından sevilmemiş ve ilga ettiği 1923 anayasasının yeniden yürürlüğe girmesi için Nesim Paşa hükümetine karşı halkın büyük bir katılımı ile gerçekleştirdiği 1936 Devrimi sonuç vermiştir.

Mayıs 1936 seçimleri sonunda dördüncü kez başbakan olan en-Nahhâs, 26 Ağustos 1936'da İngilizlere karşı savunma ittifakı anlaşmasını imzalamıştır. Buna göre İngiliz işgal kuvvetlerinin Süveyş Kanalı bölgesinde kalması karşılığında ülkenin bağımsızlığı sembolik olarak tanınacak, ancak kriz zamanlarında Mısır'ın yönünü Kahire değil, Londra belirleyecektir. Nitekim 1939 yılında İngiltere savaşa girdiğinde Mısır sıkıyönetim ilân ederek ve Almanya ile diplomatik ilişkilerini keserek anlaşma hükümlerini yerine getirmiş; savaş nedeniyle asker sayısı hızla büyüyen İngiliz kuvvetlerine alt yapı ve kolaylık sağlanması için Mısır hatırı sayılır miktarda para ve çaba harcamak zorunda kalmıştır.²⁷

Savaşın başında Mısır'da tanınmış bir Mihver sempatizanı ve Kral Faruk (1920-1965)'un özel danışmanı olan Ali Mahir liderliğinde bir koalisyon kabinesi vardır. Mahir 1940'ta istifa edince birçok koalisyon hükümeti yönetimi devralır. İngiltere, Mihver yanlısı bir hükümet yerine Mustafa en-Nahhâs yönetimini tercih ederek Kral Faruk'a verdiği ultimatomla Nahhâs'ın kabinesini kurmasını sağlar.

1936 yılında babası Kral Fuad'ın ölümüyle henüz 16 yaşındayken tahta geçen Kral Faruk'a yönelik eleştirilerin odak noktaya oturduğu romanda, İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesi veren siyasî kuruluşların ortak eylem planı,²⁸ romanın olay örgüsü içinde yer almaktadır.

Mısır Otomobil Kulübü'nün müdavimlerinden olan kral, romanda "sabahlara kadar âlem yapıp gündüz uyuması, haz düşkünü ve kumarbaz" olmasıyla eleştirilir. Protokoldeki bazı kişilerin eşleriyle ilişki yaşaması, geceyi birlikte geçireceği kadını seçmesi için adına parti düzenlenmesi gibi çılgın yaşam tarzıyla ilgili haberlerin her türlü önlemlere rağmen basına

²⁶ Görgün, "Urabî Paşa, s. 167-169; Genelde 19. yüzyıl Mısır'ının ve özelde de köylülerin hayatının bir değerlendirmesi ve sonuçları için bkz. Kenneth M. Cuno, *The Pasha's Peasants: Land, Society and Economy in Lower Egypt 1740-858*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.

²⁷ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008, s. 225.

²⁸ Mısır tarihinde Urabî Ayaklanması'ndan itibaren halkın sokaktaki duruşu geleneksel bir yapıya dönüşmüş, öğrenci eylemleri, işçi grevleri, sokak yürüyüşleriyle şekillenen tarih en son Tahrir Meydanı'nda Mısır Baharı için toplanan kalabalıkla tekerrür etmiştir.

sızması, Mısır halkını rahatsız etmiş, kraliçeyi boşamak istemesi de halkın gözünde bu rivayetlerin doğruluğunu işaret etmiştir.²⁹

Humâm ailesinin hukuk fakültesinde okuyan oğlu Kâmil, arkadaşlarının daveti üzerine katıldığı VEFD toplantısında, Mısır'ın bağımsızlığı ile ilgili duyduğu cümlelerden etkilenecek komiteye üye olur.³⁰ VEFD'in dergisinde yayınlanması için çeviri yapmak, sokağa parti tabelası asmak ve el ilânları dağıtmak gibi etkinliklere katılarak parti çalışmalarında görev almaya başlamıştır.

Babasının ölümü üzerine onun Otomobil Kulübü'ndeki işini devralan Kâmil, partinin kulüp içinde gizli faaliyet gösterdiğini öğrenir. Her türlü siyasî görüşe sahip milliyetçilerden oluşan geniş bir cephenin başkanlığını kralın kuzeni Prens Şâmil üstlenmiştir.³¹ Personeli haklarına sahip çıkması için örgütleyen Abdûn'la Kâmil'e yılbaşı gecesi kulübe eğlenmek için gelecek olan kralın resmini çekme görevi verilir. Kâmil fotoğraf makinasını avizenin içine yerleştirecek Abdûn da makinayı yerinden alacaktır.

Rengârenk ponponlarla süslü kukuletasıyla Fransız dansözün yanında poker oynarken çekilen fotoğraflarının basına sızması, kralın prestijini oldukça zedelemiştir. Sorumluların cezalandırılması için yürütülen soruşturmada Kâmil ve birkaç kulüp personeli tutuklanır.

Modern Mısır edebiyatında siyasî eleştiri zemini bulunan bütün romanların ortak noktası olan VEFD toplantıları, eylem hazırlığı ve hapishanede tutuklulara yapılan işkenceler bu romanın da konusudur. Kâmil hapishanede tutukluların gözleri önünde eşlerine tecavüz edildiğine şahit olur. Kendine hâkim olamayan Kâmil ile komiser arasında geçen konuşma aşağıdaki gibidir:

"Bunun bedelini ödeyeceksiniz!" diye bağırdım.

"Yanlış bir şey yapmıyoruz ki." dedi müfettiş gülümseyerek. "Tahtı koruyor ve ülkeyi savunuyoruz."

"İşkence cezalandırılmaya tabii bir suçtur."

"Yasa senin fakültede ders olarak gördüğün bir şey, evladım. Mezun olduktan sonra unutmak zorunda kalınır."³²

Romanda Sosyal Eleştiri

Kahire'ye taşınan Humâm ailesi, Darav'da durumları iyiyken alıştıkları yaşam tarzı ve cömertliği bu şehirde sürdürme gayretiyle tuttukları, üst katı köyden herhangi bir iş için şehre

²⁹ Alâ el-Asvânî, *Nâdü's-Seyyarât*, Daru'ş-Şuruk, Kahire 2013, s. 206-207.

³⁰ Asvânî, *Nâdü's-Seyyarât*, s. 79-84.

³¹ Üyeler arasında Mısır Komünist Partisi'ne üye Fransız Madam Odetta Fattal da vardır. Kulübe personel alımı, denetiminden sorumlu Alku tarafından yapılmasına rağmen, kulüp müdürüyle yaşadığı aşk ilişkisini kullanarak VEFD mensubu Abdun'un kulübe sızmasını sağlamıştır. Mısır'ın milliyetçi partisi VEFD'in 1942'de İngiliz tanklarının koruması altında iktidara gelmesinden sonra halk tarafından itibarını yitirmesi üzerine partinin işgale ve feodalizme karşı özünü temsil etmesi için kurulan VEFD öncü kolu, Komünist Parti ile ortak bir hücre oluşturmuştur. Bu cephe, kralın yolsuzluklarını ve ihanetini ifşa etmek ve İngilizlere ülkeyi terk etmek isteyecek kadar bir bedel ödetmek diyetiyle toplanmıştır. Bkz. Cleveland, *age*, s. 229; Asvânî, *Yakupyan Apartmanı*, s. 423-424

³² Asvânî, *Yakupyan Apartmanı*, s. 649.

gelen tanıdıklara ayrılmış iki katlı evde çocukların okul masrafları, ev kirası ve misafir giderleri arasında kıt kanaat geçinmeye çalışır. Mısır Otomobil Kulübü'nde depo yardımcısı olarak çalışan Abdülaziz Humâm ve eşi Rukiye'nin teknik lisede okuyan Saîd, hukuk fakültesi öğrencisi Kâmil, iki yıl sınıfta kaldığı için hâlâ liseye devam eden Mahmûd, zekâsı ve çalışkanlığıyla babasının gurur kaynağı olan Sâliha adında dört çocuğu vardır.

Abdülaziz Humâm, Mısır Otomobil Kulübü'nde depo yardımcılığı görevine ek olarak başka bir pozisyonda görevlendirilmek için depo müdürü Komanus'tan yardım istemiş, misafir araçlarının kapısını açıp yerlere kadar eğilerek onları selamlamak suretiyle bahşiş toplayan Süleymân'ın yanında çalışması uygun görülmüştür.

Kulüpte personelin işe alınmasından eğitim ve öz bakımlarına kadar bütün işlerinden sorumlu olan Alkû, Allah'tan sonra hayatlarının ve gelirlerinin tek denetçisidir:

*Alkû bir hizmetkârın kraliyet protokolünü kavradığına ikna olduğunda onu belli yerlere tayin ederdi. Kurallara göre esmer tenliler garsonluk ve daire görevlisi gibi efendilerine yakın olmalarını gerektiren işlere atanırken, beyaz tenliler ya mutfak ya da bahçe işlerinde çalışır ya da bekçilik yaparlardı. Kömür karası tene sahip bir hizmetkârın efendinin gerçek asaletini daha iyi ortaya koyduğu düşünülürdü. Bu, kölelik zamanından miras kalmış bir anlayış olabilirdi; belki de açık tenli bir hizmetkârın efendisine fazla benzeyebileceği ve uzaktan ayırt edilememe riski doğacağı düşünülüyordu.*³³

Kulüpte az bir maaşla çalışan hizmetkârlar Alkû'nun oluşturduğu korku duvarıyla ona tam bir teslimiyet içinde bağlıdır. Aldıkları maaşla geçinmekte zorlanan personel, topladıkları bahşişleri üstlerine teslim ederek bir elde toplanmasını sağlar. Personelin bahşişi teslim etmeyerek üzerinde saklaması cezalandırılması gereken bir suçtur. Sandık adı verilen bu sistemde toplanan bahşişlerin bir kısmını Alkû alırken geri kalanı çalışanlar arasında paylaşılır. Aşçıbaşı Rikabi, barmen Bahr, şef garson Şâkir ve kumarhane müdürü Yûsuf Tarbûş konumlarından ötürü zaten iyi para kazandıkları için bahşişten pay almazlar. Bunun yanında bonus adı altında Alkû'ya her ay bir miktar para vermek zorundadırlar.

Alkû'nun hizmetkârlar için falakadan kırbaçlamaya kadar uygun gördüğü cezaları sağ kolu Hamid uygular. Alkû, birine ceza vermesi için Hamid'e işaret ettiğinde iki hizmetkâr ceza uygulanacak kişinin kollarından tutarak Hamid'in onu rahatça dövmesini sağlar. Bunun disiplinin bir parçası olduğuna inanan hizmetkârlar çaresizliklerini bu düşüncenin gölgesinde uyuturken, hayatlarında hiç boşluk bırakmayacak şekilde örülmüş baskı çemberinde kendilerini güvende hissederler. Yapabilecekleri başka bir şey olmadığına inançları onları hayata bağlarken korkudan aldıkları zevk yaşam sevinçlerini oluşturur.

Soylu bir aileden gelen Abdülaziz Humâm hizmetçi gibi hissetmesine neden olan bahşiş sistemi ve Alkû'nun onur kırıcı davranışları nedeniyle kulübün işeyişine entegre olmakta güçlük çeker. Bir süredir kendini iyi hissetmeyen Abdulazîz, Alkû'ya karşı geldiği için Hamid'den yediği dayak sonrası vefat eder.³⁴

³³ Asvânî, *Yakupyan Apartmanı*, s. 68.

³⁴ Asvânî, *Nâdü's-Seyyarât*, s. 197-198.

Kulübün Mısırlı çalışanlara dul maaşı bağlamamasıyla³⁵ zor durumda kalan Rukiye yasal haklarını aramak için girişimde bulunur. Ancak mahkeme sürecinin uzun süreceği düşüncesiyle Komanus'un aile fertlerinden birinin babasının görevini devralması, diğerinin kulüpte getir götür işlerine bakması teklifini kabul eder. Kâmil babasının görevine devam ederken zaten okulla arası hiç iyi olmayan Mahmûd kulüpte ayak işlerine bakacaktır

Evin büyük oğlu Saîd daha önce küçük kaçamaklar yaşadığı komşu kızını Faika ile evlenerek Tanta'da bir okulda göreve başlar. Kendi menfaatini ailesinin üstünde tutan Sait, başarılı bir öğrenci olan kız kardeşi Sâliha'ya baskı yaparak iş ortaklığını pekiştirmek için Abd el-Barr adında bir deve tüccarıyla evlenmesini sağlar. Ancak Sâliha'nın iktidarsızlık sorunu yaşayan ve öfke kontrolü olmayan Abd el-Barr ile evliliği uzun sürmeyecektir.

Evlere paket servisi yapan Mahmûd, bir süre sonra tanıştığı yaşlı kadınların ilgi odağı haline gelir. Kendisiyle ilişkiye girmek için para teklif eden bu kadınlardan başlangıçta rahatsız olsa da zamanla kazandığı paranın verdiği mutluluk ve arkadaşı Fevzî'nin teşvikiyle bu duruma alışır. Mahmûd'un çok yaşlı bulduğu için birlikte olmayı reddettiği bir kadınla Fevzî ilişkiye girmekte bir sakınca görmez.

Siyasî eleştiri zemini ön plana çıkan romanda sosyal hayata yönelik eleştiri siyasî ve ekonomik şartların toplum üzerinde etkisi üzerinden yapılmaktadır. İkinci dünya savaşı yıllarında işsizlikle boğuşan sömürge durumundaki toplumun öğrenilmiş çaresizliğini, maruz kaldığı gayri hukuki şartları kabullenip, gayri ahlaki durumlardan faydalanmak suretiyle pekiştirmesi romanın sosyal alana eleştirisidir.

Yazar, farklı platformlardan bir araya gelerek özgürlük için mücadele edenlerin oluşturduğu geniş cepheyle, teslimiyete sarılmış toplumu eleştirirken, önderlerin halkı harekete sevk etmede karşılaştığı zorluğu gözler önüne serer.

Romanda dayak cezasının kaldırılması için personeli örgütlemeye çalışan Abdûn ile şef garson Rikâbi arasındaki konuşma aşağıdaki gibidir:

“Abdûn ne istiyorsun?”

“Alkû'nun bizi dövdürmeyi bırakmasını istiyorum.”

“Sen kendini ne sanıyorsun da Alkû'ya ne yapması gerektiğini söylüyorsun.”

“Ben insanım Rikabi Amca.”

³⁵ “Wright:” Evet. Ben öldüğümde aileme maaş bağlanacak. Ancak, sizin durumunuzda, dul maaşı söz konusu değil. Kıdem tazminatını almaya hakkınız var, hepsi bu, ”dedi.

“Peki, neden?”

“Çünkü Otomobil Kulübü tüzüğü Mısırlılara emekli ve dul maaşı öngörmüyor. Sadece Avrupalılar için geçerli.”

“Mısırlılar da Avrupalılar gibi insan değil mi? Onların çocukları da Avrupalıların çocukları gibi bakıma muhtaç değil mi?”

“Söyledikleriniz doğru olabilir, fakat Otomobili icat edip Mısır'a getiren Avrupalılar. Otomobil Kulübü'nü kuran ve işletenler de Avrupalılar. Mısırlılar burada hizmetkârlık yapıyorlar. Bu yüzden Avrupalılar ile Mısırlılar aynı haklardan yararlanamazlar.” Asvânî, *Nâdü's-Seyyarât*, s. 203-204.

“Sen tebiyesiz bir çocuksun”

“Onurumu korumak terbiyesizlik mi?”

“Onurun geçimini karşılayacak parayı kazanmaktan geçiyor.”

...

Garson Karara: “Majesteleri Alkû bizim için neyin iyi olduğunu bizden daha iyi bilir.”

Abdûn: “Gerçekten hayvanlar gibi dövülmeye razı mı olacaksınız?” diye bağırarak karşılık verdi.

Yûsuf Tarbûş Tarbuş parmaklarını uzun tespihinin taneleri üzerinde sinirle hareket ettirirken: “Alkû bizim efendimizdir.” diye ekledi. “Onun lütfu olmasaydı hepimiz şu anda Yukarı Mısır’da sığır peşinde olurduk.”³⁶

...

Bahr gülümsedi ve Abdûn’a hayranlıkla baktı. “Allah seni korusun, Abdûn. Zeki ve cesursun fakat çaban faydasız. İşçilerin düşüncesini değiştiremezsin, çünkü onlar mevcut düzene alışmışlar. Bu arada söylediklerin Alkû’nun kulaklarına çoktan ulaşmıştır. Allah yardımcın olsun.”³⁷

Personel, kendilerini güvende hissettiren mutat şartları değiştireceği endişesiyle, hayatlarını üzerine kurguladıkları çaresizlik temelini yıkmaya çalışıp onları eyleme sevk eden Abdûn’u, Alkû’ya şikâyet ettiklerinde, Alkû konuyu Wright’a taşır:

“Bay Wrihgt, bütün hayatım hizmetkârları yönetmekle geçti ve onları iyi tanırım. Hizmetkarlar ancak korktuklarında iyi çalışırlar ve onlar sebepli sebepsiz yere her an cezalandırılacakları endişesi duymadıkça korkmazlar. Kendine ve yeteneklerine güvenen, adaletle muamele göreceğine ve hakları olduğuna inanan bir personel hemen isyan eder. Adalet yozlaştırır, çünkü kötü muamele görmeye alışmış bir hizmetçi adaleti kavrayamaz. Bir hizmetkara saygı gösterirsen, sana kötülük yapar. O saygıyı anlayamaz onun zayıflık olduğunu düşünür. Bir hizmetkar efendisinden gördüğü sert muameleden ne kadar yakınırsa yakınsın, bunun nedenini bilir ve saygı duyar.”

Wright’ın Abdûn konusunda müsamahakâr tavrı onu sevgilisi Odetta’nın isteği üzerine işe almasındandır. Mısırlılardan nefret eden Wright bu konudaki rahatsızlığını dile getirerek Abdûn hakkında kendisine gelen şikâyetten Odetta’ya söz ettiğinde aralarında geçen konuşma, sömürge altındaki Mısır’da halkın elinden alınan yaşam hakkına işaret eder.

“İngiltere’de çalışanlardan birini döversen muhakeme edilir ve hapse girersin.”

“İngiltere’de değiliz Odetta. Sorunun şu ki sen hayal âleminde yaşıyorsun. Gerçeği görememen çok üzücü. Mısırlıların Avrupalılardan farklı olduğunu sana kaç kez söyledim.”

³⁶ Asvânî, *Nâdü’s-Seyyarât*, s. 216-218.

³⁷ Asvânî, *Nâdü’s-Seyyarât*, s. 220.

...

“Mısırlılar aptal, tembel ve yalancı.”³⁸

Babasından tamamen farklı olan Wright'ın kızı Mitsy, Kâmil'den Arapça dersi alırken aralarında yakınlaşma olacak ve Kemal hapishanede tutuklu olduğu sırada onunla evlenecektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ağır ekonomik şartlardan geçen ülkede sömürge altında halkın can çekişen ruhu, siyasî grupların gizli toplantılarında canlandırılmaya çalışılırken, fuhşun, çıkar ilişkilerinin eleştiriye tutulduğu romanda yazarın Mısır halkındaki teslimiyet ruhuna yaptığı eleştiri ana hattı oluşturur. Abdûn'un hizmetlileri koordine etmek için kendisine taraf olan birkaç kişiyle kulüp önünde iş bırakma eylemi işçilerin tutuklanmalarıyla sonuçlanmıştır. Birkaç hafta sonra kadın elbiseleri içinde kulübe getirilen tutuklular, diğer çalışanlara gözdağı vermek için çatıda sergilenir. Yazar, Mısır toplum yapısının minyatürü şeklinde tasarladığı *Otomobil Kulübü*'nde millî mücadele ruhuna zafer kazandıran bir son yazmayarak belki de Mısır'ın devam eden özgürlük arayışına telmihte bulunmak istemiştir.

Siyasî hayata yön ve şekil veren toplum hareketlerinin süreklilik kazandığı Mısır'da 1919, 1936 ve 1952 devrimleriyle sonuçlanan farklı siyasî temayülden geniş cephenin desteklediği öğrenci ve işçi direnişleri başta olmak üzere büyük katılımı gerçekleştiren eylemler toplumcu gerçekçi romanların olay örgüsünde geniş yer tutar. 1952 Devrimi'nden sonra yerel yöneticilerine kavuşan Mısır'da Abdünnâsır döneminde rejimi kuvvetlendirmeye yönelik izlenen politikanın Enver Sedat döneminde daha liberal çizgide seyretmesi, Mübarek yönetiminin liberal dış ilişkilerine rağmen ülke içinde otoriter tutumundan taviz vermeyen uygulamaları 2011 baharının hem tetikleyicisi hem de istene sonucu elde edememesinin nedenleri arasındadır.³⁹ Görünen odur ki Mısır demokrasi yürüyüşüne devam ettiği süreçte roman topluma ivme kazandıracak konu ve içerikle okuyucu karşısına çıkmaya devam edecektir.

SONUÇ

Edebiyat, ait olduğu toplumun içinden geçtiği sosyal ve siyasî süreçlerden etkilenerek ilke ve kuramlarını belirleyip, kendi ihtiyaçlarından kaynaklanan sebeplerle dünya edebiyatlarına hâkim edebi ekollerin tesirinde şekillenirken konusunu ve tiplerini kendi yerel renkleriyle oluşturarak geçmişe dair tuttuğu notlarla geleceğe malzeme biriktirmektedir. Bu anlamda toplumcu gerçekçi romanlar konu edindiği dönemin başat sorunsalı ve tipleriyle kurguladığı hikâyelerde ilke edindiği yansıtma kuramı gereğince gerçeğe sadık kalma çabası gütmüştür.

Modern Mısır edebiyatına 1940 yıllarda hâkim olan toplumcu gerçekçilik ülkenin sömürge devlet statüsünden bağımsızlığına giden yolda toplumsal krizler, siyasî hareketliliğin fikir önderlerince yorumlandığı eylemler, yoksulluğun toplum ahlak ve yaşantısına etkisi gibi pek çok olgu, dönemi konu alan edebi eserlerin satırlarında sadece geçmişe dair veri olmakla kalmamış, topluma bu gününü yapılandırması için yol gösterici işaretlere dönüşmüştür.

³⁸ Asvânî, *Nâdü's-Seyyarât*, s. 276-277

³⁹ Hilal Görgün, “Mısır: Fransız İşgali ve Sonrası”, *İslâm Ansiklopedisi*, C: 29, Türkiye Diyanet Vakfı 2004, s. 569-575.

20. yüzyılın toplumcu gerçekçi yazarlarında Mahfûz ve Şarkâvî bu yüzyılı 1952 Devrimi sonrasında kadar betimlerken XXI.Yüzyılda Mısır'ın bugün içinde bulunduğu sosyal ve siyasî şartları değerlendirip yorumlarken, tarihi geçişlere telmihte bulunup toplumsal dinamizmi canlı tutmaya, sevk ve kontrol etmeye çalışan yazar Alâ el-Asvânî'nin makale ve romanları hedeflediği amaca çoktan ulaşmış gözükmektedir.

Yazarın 1940'lı yıllarda, Kral Faruk'un yönetiminde ancak İngiltere'nin söz sahibi olduğu Mısır'da otoriter rejim yapısını *Otomobil Kulübü* bünyesinde simgeleştirdiği romanında halkın fakirlik kısılcacında haklarından feragati ile toplumu dönüştürmek ve sistemi yeniden yapılandırmak gayretiyle tek cephede mücadele eden siyaset ve fikir önderlerinin çalışmalarını konu edinmektedir. Romanda Mısır tarihinin vazgeçilmez direniş hikayesi dönüşümün zorluğuna işaretlerle vurgulanırken okuyucu dünden bugüne uzanan çizgide Mısır baharının yapı taşlarını görmektedir.

Mısır'ın toplumcu gerçekçi romanlarında altı çizilerek vurgulanan bağımsızlık ve mücadele ruhu Batı söylemlerinde olduğu gibi Orta Doğu toplumlarının demokrasiyi hak etmediği kurgusal gerçeğini yanılsamaktadır. Tarihi direniş hareketiyle dolu Mısır'ın son demokrasi hamlesinin istenen sonuca ulaşamamasının altında yatan sebepler araştırılırsa bunda otoriter rejimleri kuvvetlendiren alt yapılarla destekleyen güçlerin büyük rolü olduğu görülecektir.

KAYNAKLAR

- Allen Roger, *The Arabic Novel: A Historical and Critical Introduction*, Syracuse University Press, New York 1982.
- _____, "The Mature Arabic Novel Outside Egypt", *Modern Arabic Literature*, ed. M. M. Badawi, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 194-222.
- Aselî, Süreyyâ, *Edebû Abdurrahmân eş-Şarkâvî*, Mektebetü'l-Gaib, Kahire 1995.
- el-Asvânî, Alâ, *Nâdü's-Seyyarât*, Daru'ş-Şuruk, Kahire 2013.
- _____, *Yakupyan Apartmanı*, Çev. Avi Pardo, Maya Kitap, İstanbul 2016.
- Bedr, Abdulmuhsin Taha, *er-Ru'ye ve'l-Edât*, el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Amme li'l-Kitab, Kahire 1978.
- Cleveland, William, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008.
- Cuno, Kenneth, *The Pasha's Peasants: Land, Society and Economy in Lower Egypt 1740-858*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Çelenlioğlu, Asiye, "Abdurrahmân eş-Şarkâvî'nin Romanlarında Toplumsal Eleştiri", *Nüşa*, Cilt: 17, Sayı: 45, Yıl: 2017, s. 107-126.
- _____, "Necîp Mahfûz'un Üçlemesinde Eleştirel Gerçeklik", *Şarkiyat*, Cilt: 9, Sayı: 1, Yıl: 2017, s. 1-21.
- Çetişli, İsmail, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

- Görgün, Hilal, “Urabî Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, C: 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 167-169.
- Gülendam, Ramazan, , “Marksist (Toplumcu) Edebiyat Eleştirisi”, *Hece*, Yıl: 7, Sayı: 77/78/79, Temmuz 2003, s. 252-259.
- Hourani, Albert, *The Arabic Thought in the Liberal Age 1789-1939*, Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- Kantarcıoğlu, Sevim, *Edebiyat Akımları ve Temel Metinler*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1993.
- Kara, Ömer Tuğrul, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatındaki İzleri”, *The Black Sea Journal of Socia Sciences*, Yıl: 2, Sayı: 2, Bahar 2010, s. 73-96.
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Özçelebi, Hüseyin, “Türk Edebiyatında Toplumcu Gerçekçi Eleştiri Anlayışının Temelleri”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Edebiyat Bilimi ve Sorunları*, Ed. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, C: III, Ankara, 2008, s. 1251-1275.
- Sakkut, Hamdi, *The Arabic Novel: Bibliography and Critical Introduction 1865-1995*, Vol: I, The American University Press, Kahire 2000.
- es-Seyyid, Şefi, *İtticahât er-Rivâye el-Arabiyye fî Mısır Münzü el-Harb el-Âlemi es-Sanî*, Mektebetü'l-Gaib, Kahire 1967.
- Ünal, Mustafa Cem, “Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 16, No: 2 (Yıl: 2017), s. 147-170.
- Ürün, Kazım, *Çağdaş Mısır Romanında Necîp Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1994.
- Yıldız, Musa, *Necib Mahfûz (Hayatı, Eserleri ve Kısa Hikâyeleri)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992.